

Biblioteka
SAVREMENA SRPSKA KNJIŽEVNOST

Urednik
Zoran Bognar

Copyright © Zadužbina Miloša Crnjanskog, Beograd
Copyright © ovog izdanja *Dereta*

Miloš
CRNJANSKI
Ljubav u Toskani

Vidosavi Crnjanski

PIZA

Polazim iz Pariza u nebesa Italije, što stišavaju i ljuļaju varvare. Strast koja podjednako potresa kolena devojačka, rebra hrtova i krila buba, izmoždila je bila i moje telo. Hteo sam da se strmoglavim u vazduh, gde ništa više ne boli. Polazio sam u Toskanu da se utopim u tišini belih sarkofaga, iz kojih je vaskrsnula stara, nolićanska mudrost, u kojima behu sahranjeni blud i slatki razvrat. Hteo sam da zaspem teme, pred kapijama Toskane, bledim, pizanskim prahom rane renesanse, još punim prašine prosjačke i monaške.

Poslednjih, pariskih, dana sećam se nejasno, po bojama koje mi ostadoše pod očnim kopcima: neke magle i u njoj, kao nekog svilenog, zelenog dima, Sene. Pod mostovima tamne, a zračne u daljem toku, gde ima neba u vodi. Svetlosti, oko svetiljaka, što je treptala kao roj snežnih mušica.

Peo sam se na teški, kao stena, jaram Notr Dama, na koji je skakalo zverje od kamena. Iznad krovova, sa vrhom koji strči iz oblaka rumene prašine, ogromna Ajfelova kula

ljuljala se, kao jarbol, isprepleten čeličnim konopcima, sa ljubičastom svetiljkom odlaska iz luke. Kao daleki znak obale, palio se i gasio, visoko na nebu, mesec.

Dan sam bio proveo iza plavih i mokrih nebesa i zelenih polja, utopljenih u vode, iza Versaja, u nekom čunu, iz kojeg se video, lelujava, skriveni, mali Trijanon, u rumenom i belom žbunju, pred ogradom, pozlaćenom još za prvog carstva; a večer, sa paunovima što krešte, po mračnom zelenilu putanja, u Šantiju.

Ceo dan se ljuljah sa dvorcima, čije su trave i vrtovi, mirisni od voda, treperili od vetra, na nebu, kao na nekoj večnoj ljuljašci. Zemlja ne beše više mirna: hučala je tiho, kao ogromno, nečujno zvono, u proleće.

Pred noć sam izišao na lionsku stanicu, staklenu, punu crvenih plamenova, zadimljenih i čađavih okana i grdskih, osvetljenih satova.

Brzo sam zaspao u vozu. Zbunih se samo od rastanka sa telom, osetih kako je zemlja meka, kako me prima vazduh i kako nema više ničeg tvrdog i nepomičnog, na šta sam, dotle, bezbrižno spuštao glavu.

Kad sam se trgao od sunca i otvorio oči, beleli su se, pod nebom, zavejani putevi Hanibala, i šumeli su, pod vlatkom, hučni, gorski potoci.

Prošli smo bili kroz planine i stene i milovali smo se sa brdima i vidicima, jureći i obilazeći ih. Sišao sam u Italiju lak i providan, sa jednim šljunkom u ruci što je, kotrljajući se s brda, pao u kola, pred jednim tunelom.

Pred večē, kad uđosmo u malu, vruću, pizansku stanicu svi se kočijaši obradovaše.

*

Pred sumrak nad Pizom se bio razlio jek zvona, pun lasta. Sa modrih i zelenih, pizanskih brda spuštao se na krovove mir.

Videh, kroz prozore, kako se šire i smiruju grad i Arno, žuti i vreli, kao da su pesak. Primetih, na krovovima, ogromne mramore i, nad njima, zarđala kubeta, podignuta nebu, plava i tvrda, kao stari, pizanski oklopi.

Prešao sam preko mostova, i osetih da hodim u nekom životu u kome senke nema. Mramor i zidine, krovovi i polja, blago pozelenela, pretvaraju se, eto, u lake magle i pare, kroz koje teče, žut i vreo, kao pesak, mutni Arno. Tamne, grdne barke, sa sivim i nejasnim prilikama u kljunu i ogromnim, širokim veslima o boku, putuju po sjaju, sa ušća. Radosni uzvici dopiru, kroz žegu, kao jauci. Pod žutom golotinjom i sirotinjom zidova, idem mirno, nepoznat, onamo, gde znam da je, u daljini, more.

Prvo toskansko večē, daleko od grada, sa utopljenom ravnicom preda mnom, u travi i pesku. Na dnu obzorja, pinije. Iza leđa zelene, svetle planine, u ogromnom sjaju.

*

Pridružih se vozarima niz Arno. Hteli su da me odvedu do neke mračne šume, na dno vidika. Tamo je neki dvorac i morska obala, gde je ležalo udavljeno telo Šelija na

lomači. Osvrnuh se pri imenu njegovom, i osetih da se mesec, bled, kao bolesna žena, pojavljuje nad nama.

Natrag, u grad, išao sam obalom, preliveenom teškom, večernjom prašinom pokošene trave.

Neka žuta jara, što se diže iz zemlje, pala je na plava kubeta, koja mi se, pri dolasku, pričinise, sunčana i zarđala, kao stari, pizanski oklopi. Sad se ljuljahu nad gradom, kao zvona. Magle, žute, pomešane sa brujanjem, jurile su nad rekom, do mora. Sve je potreseno i treperi. Bilje i mostovi, povijaju se blago, ispod noći, a daleko, iza njih, na podnožju nebesa, brda puna vazduha igraju, igraju.

Preskačući bare, pognute glave, žurim uz vodu, kroz taj dan što odlazi u more, a toliko lak da putem pada pred noge, u prašinu. Vode zatrepere pod korakom i ševe neprestano izleću iz njih, pa se tresu nad senom. Nešto mutno obuzima svest i jednako mami da poigram i po vodi, vreloj i žutoj, kao pesak.

Sve je potreseno, i ništa više nije nepomično i tvrdo pod nebom. Kad se umoran dohvatim zida, koji prati obalu, osećam, kao mahnit, da sad mogu sve da zatresem blagom rukom: polja i zidine grada, brda na nebu, i pinije u daljini.

Iznenada, pred zidinama Pize zatamni žuta jara, što se neprekidno diže sa vode, polako se puni nečim zelenim i modrim, pomešanim sa bledom, ranom mesečinom. Pružam ruke pred prsa i osećam na njima prve seni i tamni dah noći.

Provlačim se umoran, kroz zagušljive i vruće senke u pokošenoj travi, pa izlazim na poljanu grada, gde nedirnut

stoji deo desetstoletne Pize. Korak se odbija i zvoni na mramoru, senka mi se neobično mračni i duži. Stajem pod kulu, što se nagla da se sruši u proleće, i smešim se. Osećam kako, bela i gorostasna, teška, mramorna, pada na mene, a okolo tako mirno zriču zrikavci. Na onoj strani, gde je zemlja utonula, ustajala bara, blatne vode.

Kad sam pošao gore da vidim more, po širokim, kosim stepenicama, hućalo je, poda mnom, kao u nekoj strašnoj školjci. Noge jednako klecaju, a nešto vuče dole, u jaz, gde je ravnoteža.

Gore me dočekaše zvona, oko kojih su treperile zvezde. Nebo beše blizu, a pod njim žuti, zagušljivi grad, reka, poljane, u daljini beli, zavejani Apenini i mesečina. Dve Amerikanke vadile su kamičke iz džepova čuvara, koji su im pričali o Galileju, i bacahu ih dole, u dubinu, kikoćući se od radosti da stoje četiri i po metra van osovine.

Zvezdano nebo nad zaparom ostaje još dugo modro od dana. Mesec i zvezde tako su blizu. Arno protiče kao žuta, mračna provalija, kroz useve. Tamo gde je nekad bila Porta Aurea, gde su sa ušća ulazile šarene i mirisne arapske i sirijske galije, šire se po vodi oblaci prašine. Tamno zelenilo noći spušta se sa pizanskih gora, pomešano sa rumenilom nekih, još obasjanih, nebesa, utonulih u more.

Mirijade mesečinom posrebrenih ribica praćakaju se na dnu vidika. To su ligurski vali, na obali, daleko, u noći, preliveći zvezdanim večerom što se polako gasi i spušta u more. Negde, u ružičastom mraku, tamo, mora da su

modri, korzikanski rtovi; još dalje, u moru, peskovite i strašne, puste obale, noć, i Afrika.

*

U zori, vidim poneki žbun, rascvetan, na zidu, opalom od kiša. Pitoma i blaga voda uokolo. Bedemi i zidine oko grada ne vide se. Fiorenca je pobedila u zabačenim ulicama, u negda tvrde kule useliše se zanatlije što kuckaju i dovikuju se. Svaka je čaša vina tiha i vesela, a hleb na ulici vruć i lak. Smeh se širi po zelju, ovnovima i bačvama. Arno utiče iz useva u grad i otiče u žita. U dvorištu manastira, gde je sad Muzej, trava i nigde nikoga. Vazduh pun ševa.

Orao, znak stare Pize, ostaje nepomičan, u polutama. I Groblje, proslavljeno na svim jezicima, čini se, malo i zapušteno, sa svojim jeftinim ulaznicama, kao skroman dućan renesanse.

Vazduh se udiše i duh se smiri, veselost obuzima. Nebesa i stara, ogromna osvetljenja ostala su ista: bezmerni vidici nad morem; inače je Piza obična talijanska palanka, što suši rublje po prozorima. Starog, strahovitog grada, užasa sredozemnih obala, davno nema. Železnica zviždi, sve se modri od seljačkih opekotina žege, kola natovarena senom zalaze u grad, pred njima koračaju, teško kao seljaci, sa iskrivljenim kolenima, volovi.

Ni traga od kula, krvavih jedara, ogromnih požara. Tesne ulice, zelene od vlage. Ponegde, pokoji stari, požuteo mramor, zarastao u zidove šarene, kao zakrpe. Poneko pročelje hrama čini se kao zazidani, bivši rimski slavoluk. Kroz otvorena crkvena vrata, u svetlucanju i tami sveća,

okićenih poljskim vencima, na vrhu stubova, zabele se jonski rogovi. Sve se to ugleda zbunjenim, mutnim pogledom. Skoro iz svakog zida niče trava. U jednoj uzanoj ulici, punoj pilića, petlova i kukurikanja, kuća Galileja.

*

Predveče, sve postaje raskošno. Prašina i svetlost padaju na reku i obasjavaju sav grad i baroknu obalu. Pune kafane. Braća milosrđa, kao aveti, ili glumci, u crnim kukuljačama, sa zapaljenim buktinjama, prolaze da nekog sahrane, kraj zidova, izlepljenih reklamama fabrike guma Pireli.

Arno odnosi sav grad u žute, velike, svetle oblake. Tu, na vidnom, širokom lungarnu, red i udobnost, kao da Mediči još vladaju. Dug zid dvoraca uz reku, sa kapijama teškim kao gradske, i velikim grbovima. Pred njima se jede sladoled.

Spominju se ohola imena, koja zvuče kao imena zaboravljenih, srednjovekovnih povelja i zakonika. U njima još ima prašnih, arapskih crteža sredozemnih obala, još koji prepis pandekata, papinskih bula, razbijenih, normanskih oklopa i iskošenih, vizantinskih svila. Spominje se engleski pesnik Bajron, koji je, iza ovih prozora, visokih i svetlih, ležao, bez sna, u jahaćem odelu. Šapćući gorkim i bludnim usnama ime Alegre. Leopardi je poguren stajao ovde i gledao satima u velike, providne oblake, nad rekom.

Svet se šeće i tramvaji zvočkaju. Prolaze mlade devojke, plemenita roda, u kolima, sa svojim hrtovima. Kad sunce zađe, izlaze na ulicu i šareni, junačni policajci. Tu je i kuća gde je Garibaldi ležao ranjen.

Svetlost je ogromna nad gradom. Na glavama svetaca od kamena, ugnezdiše se laste. Na levoj obali, beli se crkvića: Sveta Marija sa trnom. Zidana je da primi u sebe trn iz golgotskog venca, što ga je neki pizanski trgovac donio iz Jerusalima. Od belog i crnog mramora, oštra kao jež, mala, sva šiljata, puna gotskih kulica, nakinđurena je, kao kovčežić pun zlata, ili svetih moštiju, a krov joj je, sav, trnov venac. Ona je ponos Pizanaca. Slatka im je, kao da je otkrhan sa ogromnog grumena belog šećera milanskog doma. Oko nje, visoka trava sva se povija, kad se niz reku, na plavom nebu, pojavi oštri, srebrni mesečev srp.

Žuta i svetla palanka mirno se gasi. Hotelski prozori trepere u vodi. Pod kulom, jedinom što još stoji, već je noć.

*

Hram i baptisterij pizanski, na zelenoj livadi – nešto belo i mirno, italičko, kao goveda na paši. Mramor se beli, ogroman, kao poslednja, carska suovetaurilija. Noć se spušta na široki, rimski put, kojim je renesansa došla na Sever.

Sve je to plen, što se beli i približuje kolima. Amalfi, Tripoli, Damijeta. Pizanska ravan i okolina, brda sa rekom, plove, kao neko sredozemno ostrvo.

Mramor nije beo i vitak, nego smišljeno, raskošno, antoninski, zidan. Željan sam tamne praznine, vizantinske, a približuju se teške zidine bazilike i sirijske senke. Tražim oštru i hladnu prazninu, vizantinske i salernske svodove, a približuje mi se ogromno, rimsko goveče.

Okrećem glavu prema moru. Negde, u zelenilu, tamo je mesto gde su pristajale galije. Došla su nova stoleća.

Eno, nagnuta, mramorna kula liči na veliki durbin od slonovače, nekog divovskog lađara, spušten na zemlju iza grada.

Poljana, zidine, oblaci i reka protiču, i nad njima gledam život svoj, pelivana, jadnog i vitkog, na užetu razapetom i zaljuljanom sa oblaka na oblak, sa stoleća na stoleće, sa predela na predeo, kako igra i drhti. Starost Pize, od deset stoleća, leži negde pod njim, u proleću, na travi. Zemlja leži poleđuške, kao pastir, i svira u frulu. Mesečina pada na Apenine, što se ljuljaju u vazduhu, kao u kolevcu.

Hram, težak kao grobnica, na njemu kolonade kao veneci, peristili beli i providni, kao da su rimski vodovodi od slonovače. Ogroman Nojev kovčeg sredozemnog potopa, u kome se spaslo po dvoje od svega što je nekad bilo na poljima sicilskim, sirijskim, lacijskim. Trijumfalni lukovi, zazidani svodovi, tanki i laki, kao senke kampanijskih vodovoda, akantovo lišće, jonski rogovi, porfir i numidski mramor, rumene i požutele forumske ploče, pavlikijanski prozori... Među zidovima, možda, još ima Jupiterovih glava. Poneki suvonjavi hrišćanski svetac uplašeno se popeo na krov i strehe. Sve je naslagano teško, kao stenje. Najlakše lebdi, nad svim, kube. Tamni, čudni, istočnjački svod nad prazninom, okićeno, docnije, čipkom gotskom od kamena: prava papska tijara.

Mesečina se spušta u travu, pred gradom. Put se beli, miriše i zbunjuje misli. Duh, pomućen od grozničavih, vizantinskih, dvorskih hronika ište čistote. Gorko želim da izgubim čulnost mladosti i šapućem imena dragana onih

koji su prešli Alpe sa jaukom. Dragana koje možda i nisu od krvi i mesa: Vana, Lađa, Mandeta, Selvađa. U mraku se jednako beli pročelje hrama i njegovi stubovi, sa senkama teškim kao lukovi rimskih vodovoda u pustoj ravnici.

Vidik se gasi, tamo negde, gde je nekad pizanska flota palila ostrva. U travi leži mirna i duga, glomazna topovska cev, nabijena zemljom.

*

Prvi moji dani u Pizi prolaze. Prošlost i sadašnji život dodirnu se katkad. Gledao sam svetinu kako krvožedno urla; pizanska momčad borila se protiv Đenovljana, za fudbal. Pred Poštom se prosula krv, pucnjava je trajala celu noć. Gradić ostade i dalje udobna i svetla palanka što suši rublje u prozorima.

U hotel, Engleskinjama i Amerikankama, dolazili su profesori univerziteta. Oni su izmišljali izlete. Bili su pristalice lombardske i italske teorije o pizanskoj renesansi, protivnici vizantinske. I ja sam išao za onima što dođoše iz Jitlanda, Kenta i Kalifornije, da, za svoj novac, vide renesansu. Išli smo po bednim avlijama, koje su nekad bile vrtovi, tako lepi, da je u njima rado sedeo, Karlo IV, prijatelj cveća, godine 1354. Rasterali smo petlove i stajali gologlavi, pred kućom Galileja. Išli smo ceo dan, po ulicama pustim i isprepućanim od žege, među Amerikankama, očešljanim kao žene na freskama Groblja. One su svu noć orgijale, a prekodan kupile brižno, u svoje male, crne aparate, negative: apostole, svetitelje, Blagovesti, krstove i pizanske orlove. Sat čitav su slikale neku zgradu, pod kojom nam je

održano malo predavanje o Danteu i užasnim stihovima: „Treba da znaš da sam ja bio knez Ugolino“, i onim drugim, slavnim: „Ah, Pizo, sramoto roda, u lepoj zemlji tamo, gde si zvuči.“ Uveče je za sve te ljude, crvene i riđe, kao nepečeno meso, bio priređen izlet, automobilom, do mesta gde je Šeli spaljen.

Moj mir i blagost bili su samo teška, prikrivena zabuna. Išao sam za njima, odvojen i tuđ, kao da sam predvodio sve bednike Gogoljeve i Slovence. Pred očima su mi igrali i sevali žuti kolutovi, kao sumpor, i sve mi se činilo da me neprekidno prate dva tužna, duboka, isplakana oka. Vazduh je bio sasvim običan, a nebo ono isto što je nad Dunavom. Tek kada se, iznenada, nađosmo pod apsidama hrama, zapitaše nešto i mene. Bio sam jedini Sloven tamo.

Nad nama se opet zaljuljaše, kao oblaci, plava kubeta, i ophod se opet završi tu, na poljani, iza grada. Opet otpoče deklamovanje Danteovih stihova, a vođe, u šarenim odorama, počеше prodavati minijature nakrivljene pizanske kule. Oduševljene reči najlepšeg jezika, i uzvici slavni imena, rasipali su se nad nama dok su oko nas, u pokošenoj travi, mirno pasli sapeti konji.

*

Piza je dakle najlepši mač krstaša. Rasterala je Mavre sa Baleara, Sardinije, oslobodila trideset hiljada hrišćanskih robova, pobedila sve obale svojim zapenušanim galijama. Na utokama Nila, na nolićanskim obalama, na Kipru, slušala se njena reč. Konzul Pize seđaše uz koleno patrijarha u hramu Svete Sofije; njene su lađe, nad belim penama,

Miloš Crnjanski
LJUBAV U TOSKANI

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korektura
Smilja Bogdanović

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-309-2

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2020.

Izdavač / Štampa / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižara DERETA
Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-992

ЦРЊАНСКИ, Милош, 1893–1977

Ljubav u Toskani / Miloš Crnjanski. – 1. Deretino izd. –
Beograd : Dereta, 2020 (Beograd : Dereta). – 185 str. ; 21 cm. –
(Biblioteka Savremena srpska književnost / [Dereta])

Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-6457-309-2

COBISS.SR-ID 14120457